

MINIROZHOVOR O ETIKE

Torbjörn Tännsjö je profesorom praktickej filozofie na Štokholmskej univerzite od r. 1970 a od r. 1995 pôsobí aj na univerzite v Gothenburgu. Je autorom desiatok štúdií uverejňovaných v špičkových prestížnych časopisoch – v **Inquiry, The Journal of Philosophy, Theoria, Philosophical Quarterly, The International Journal of Applied Philosophy** a inde. Okrem niekoľkých monografií vo švédštine publikoval šesť monografií v angličtine. Za všetky vyberáme *The Relevance of Metaethics to Ethics – 1977* (Význam metaetiky pre etiku), *Moral Realism – 1990* (Morálny realizmus), *Conservatism for Our Time – 1990* (Konzervativizmus našich dní), *Classical Hedonistic Utilitarianism. A Defence – 1995* (Obhajoba klasického hedonistického utilitarizmu) a ďalšie. Treba spomenúť aj jeho práce z medicínskej etiky, venované najmä otázkam reprodukcie, ktoré sú univerzálnymi učebnicami pre kurzy aplikovanej etiky vo Švédsku. Poslednou pozoruhodnou prácou z oblasti medicínskej etiky je *Coercion in health care* (Prinútenie a zdravotnícka starostlivosť) venovaná problematike násilia a prinútenia v zdravotníckej opatere.

Vaše stanovisko vzhľadom na etiku možno označiť ako morálny realizmus, ktorý je verziou morálneho kognitivismu. Mohli by ste stručne charakterizovať, čo je podľa vašej koncepcie morálnym hodnotením a čo morálnym usudzovaním?

Áno, zastávam realistické stanovisko v otázkach morálky a pokiaľ ide o morálne usudzovanie obhajujem teoreticko-kognitívne stanovisko voči emotivizmu a rôznym odnožiam relativizmu. Morálne problémy sú v konečnom dôsledku praktickými problémami a vzťahujú sa na otázky, čo mám, alebo nemám robiť, čo je v danej situácii dobré, a čo zlé a v čom spočíva hodnota života. Kategorické odpovede na naznačené problémy sú morálnym usudzovaním. V teórii morálky sa pokúšame formulovať všeobecne záväzné a systematické odpovede na tieto a podobné otázky. Z toho plynie, že teória morálky by mala vyčleniť a explikovať tie partikulárne morálne sudy, ktoré po zvážení chceme obhajovať. V našom filozofickom morálnom uvažovaní sa usilujeme zistiť, či naše partikulárne sudy sú koherentné s našimi morálnymi generalizáciami, ale aj to, či sú kompatibilné s našimi všeobecnejšími filozofickými názormi.

Niekedy revidujeme svoje teoretické sudy s cieľom prispôbiť ich našim partikulárnym tvrdeniam, inokedy postupujeme naopak: reformulujeme partikulárne tvrdenia, aby sme ich prispôbili univerzálnejším filozofickým a morálnym názorom. Asymptoticky sa posúvame k tomu, čo John Rawls označil ako „reflective equilibrium“ („reflektívna rovnováha“), t.j. dosiahneme stav, kedy sú naše presvedčenia navzájom tesne pospájané. Spojenie medzi nimi vytvárajú explanačné relácie. Ak naše morálne presvedčenie dospeje do stavu „reflective equilibrium“, potom sme overili je plauzibilitnosť. Morálne poznanie zahŕňa potvrdené a pravdivé presvedčenia.

Mohli by ste naznačiť, ktoré problémy sa analyzujú v metaetike na rozdiel od etiky?

V normatívnej etike sa pokúšame vyriešiť morálne problémy. Už som stručne naznačil, čo rozumiem pod morálnymi problémami. Metaetika reflektuje našu morálnu prax. V užšom zmysle metaetika analyzuje jazyk etiky. V širšom zmysle metaetika zahrňuje aj ontologické a epistemologické otázky – napr. otázky typu „Existujú morálne fakty nezávisle od nášho morálneho usudzovania a chápania?“ alebo „Jestvuje morálne poznanie?“.

Vo svojej knihe *The Relevance of Metaethics to Ethics* z r. 1977 zdôvodňujem hľadisko, že užšia interpretácia metaetiky nemá zásadnejší dosah v oblasti normatívnej etiky. V knihe *Moral Realism* argumentujem v prospech širšieho chápania metaetiky a jej významu pre etiku.

Ako hodnotíte vzťah medzi vašou interpretáciou etiky a sociálnou a politickou filozofiou?

Sociálnu a politickú filozofiu pokladám za aplikovanú filozofiu morálky. Pokiaľ sa zaoberám problematikou sociálnej a politickej filozofie, vychádzam z utilitarizmu. Utilitarizmus chápem v danom kontexte tak, že hľadáme také sociálne a politické podmienky, ktoré vzhľadom na celok prinášajú najpriaznivejšie dôsledky. Iný významný aspekt sociálnej a politickej filozofie vidím v analýze základných sociálno-politických pojmov a v kritike alternatívnych teoretických prístupov aplikovaných na sociálne a politické fenomény.

Mojím hlavným príspevkom do politickej filozofie sú práce *Conservatism for Our Time* a *Populist Democracy. A Defence*.

Mohli by ste v kocke načrtnúť váš utilitaristický prístup k hedonizmu?

Otvorene sa hlásim ku klasickému hedonistickému utilitarizmu, ktorý pokladám za plauzibilnú teóriu morálky, t.j. za koncepciu, ktorá najadekvátnejšie opisuje a vysvetľuje morálne sudy, ktoré po zdôvodnení akceptujeme. Zastávam Benthamov variant hedonizmu. Podľa tejto koncepcie sú pôžitky, slasť a ich kontrafaktuálne stavy kvalitami, vlastnosťami skúsenosti. Tieto stavy a ich protiklady sa líšia navzájom trvaním a intenzitou. Pokiaľ ide o trvanie, tvrdím, že to, čo je predmetom subjektívneho prežívania, nemá nič spoločné s objektívnym fyzikálnym časom. Pokiaľ ide o intenzitu, domnievam sa, že Bentham a iní stúpenci klasického hedonizmu postupovali správne, keď tvrdili, že potrebujeme nejakú jednotku, ktorá by nám umožnila kvantifikovať, merať pôžitky a bolesť alebo aspoň zachytiť odchýlku od stavu blaženosti. Lenže je tu jeden závažný problém, jestvujú také diferenciácie, odchýlky od stavu blaženosti, spokojnosti, ktoré sú sotva postrehnuteľné, ale musíme ich brať do úvahy. Tento problém sa pokúšam tematizovať v knihe, ktorá práve vychádza pod názvom *Classical Hedonistic Utilitarianism. A Defence*.

Áké sú dôsledky vášho morálneho realizmu pre aplikovanú etiku, najmä vzhľadom na medicínsku etiku?

Závažnosť morálneho realizmu pre sféru aplikovaných etík, ako je napríklad medicínska etika, vidím hlavne v tom, že morálny realizmus poskytuje odpovede na praktické otázky, pričom

tieto odpovede sú pravdivé, alebo nepravdivé. Aplikované etiky sa týkajú práve týchto otázok. To vytvára styčný bod pre argumentáciu. Musíme vyhľadávať nekonzistentnosti. Nemôžeme prijať dva opačné názory, medzi ktorými je konflikt, ktorého riešenie spočíva v tom, že jeden z názorov musí byť nepravdivý.

Niekedy sa namieta, že morálny realizmus vyúsťuje do morálneho dogmatizmu. Tvrdí sa, že morálny realista je človek, ktorý verí, že „vlastní“ nejakú morálnu pravdu. Odmietam tento názor, lebo jeho argumentácia je chybná. Ak existujú morálne pravdy nezávislé na našich konceptualizáciách a presvedčeniach, potom aj naše morálne presvedčenia môžu byť nesprávne. Morálny realizmus implikuje morálny fallibilizmus.

Ak by som to mal zhrnúť: morálny realista má dobré dôvody rozvádzať morálne argumenty. Jeho argumenty sú súčasťou cesty za poznaním pravdy. Lenže morálny realista musí byť vždy pripravený pochybovať o hodnovernosti určitého argumentu, lebo vždy môže byť usvedčený z nesprávnosti.

Moja posledná otázka: Čo si myslíte o hodnotovom relativizme postmodernizmu? Je tento hodnotový relativizmus akceptovateľný pri definovaní pojmu politiky?

Nesúhlasím s relativizmom skôr z jednoduchších dôvodov. Nepokladám ho za konzistentný a koherentný. Ale jestvujú aj pragmatické dôvody proti relativistickému stanovisku. Nie je veľmi zlučiteľný so zodpovedným politickým postojom. Vezmime si ako príklad feminizmus. Niektoré feministiky koketovali s relativizmom a výsledok bol deštruktívny. Ak feministky tvrdia, že ženy sú v mnohých spoločnostiach systematicky diskriminované, je to absolútne v poriadku a pravdivé, lenže nielen z feministickej perspektívy. Ale ak je relativizmus korektný, potom je tiež pravda (z inej, maskulínnej perspektívy), že v mnohých spoločnostiach ženy nie sú systematicky diskriminované. Lenže to je záver, s ktorým by feministky nesúhlasili.

Zhovárala sa a z angličtiny preložila *Táňa Sedová*.